

LIETUVIŲ KALBOS GYVAVIMAS IR ATSINAUJINIMAS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

20-oji Jono Jablonskio konferencija

2013 m. spalio 4 d. Lietuvių kalbos institute vyko jubiliejinė 20-oji Jono Jablonskio konferencija. Kaip ir kasmet konferenciją organizavo Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyrius kartu su Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra. Šių metų konferencijos tema – *Lietuvių kalbos gyvavimas ir atsinaujinimas šiuolaikinėje visuomenėje*. Dvidešimtą kartą rengta konferencija skirta bendrinės kalbos normų ir vartosenos pokyčiams nagrinėti, lietuvių kalbos statusui ir jo įgyvendinimui aptarti. Konferencijoje dalyvavo pranešėjai iš įvairių Lietuvos institucijų, atvyko mokslininkė iš kaimyninės Latvijos. Jubiliejinėje konferencijoje perskaityta septyniolika pranešimų.

Gausiai susirinkusius konferencijos dalyvius ir pranešėjus pasveikino Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. JOLANTA ZABARSKAITĖ. Įžanginį žodį tarė Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyriaus vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja dr. (HP) RITA MILIŪNAITĖ.

Pirmojo posėdžio pirmoji dalis buvo skirta kalbininko Jono Jablonskio gyvenimui ir veiklai, lietuvių valstybinės kalbos funkcionavimui, kalbos politikai aptarti.

Konferencijoje pirmąjį pranešimą *Jonas Jablonskis ir tautos kalba* skaitė kalbininkas JONAS KLIMAVIČIUS. Kalbėta apie kalbos ugdymo gaires, pabrėžta, kad J. Jablonskį reikia matyti kaip vientisą modernią asmenybę. Tiriant jo darbus svarbu išryškinti jo gyvenimo kelrodžius, veiklos gaires.

Apie bendrinę kalbą ir jos sampratą pokyčius kalbėjo Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja LAIMA KALĖDIENĖ pranešime *Bendrinės lietuvių kalbos samprata XXI a. pradžioje*. Aptarta bendrinės kalbos būklė Lietuvoje. Trumpai pristatytas projektas *Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje*, jo pirminiai rezultatai, leidžiantys teigti, kad Lietuvoje bendrinė kalba vartojama iš esmės visuotinai, o to dar nėra buvę. Pranešime trumpai apžvelgti bendrinės kalbos norminimo pokyčiai svetur, aptarta bendrinės kalbos kūryba, priežiūra ir sklaida XXI a. Lietuvoje.

Apibendrinta, kad silpniausios lietuvių bendrinės kalbos norminimo, kodifikavimo ir priežiūros grandys yra bendrinės kalbos normų sklaida ir prestižo kėlimas.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė DAIVA VAIŠNIENĖ pranešime *Kalbos politikos dabartis: apie tradicijas ir naujas išvalgas* kalbėjo apie kalbos politiką šiuolaikiniame daugiakalbiame ir įvairiaterypiame pasaulyje. Pranešime aptartos dabartinės lietuvių kalbos plėtros ir norminimo nuostatos, lietuvių bendrinės kalbos norminimo padėtis, naujaisi normų kaitos ir variantų nustatymo siūlymai. Nagrinėti klausimai, ar planuojant kalbos plėtrą įmanoma derinti tradiciją ir pokyčius, siekti mokslinio pagrįstumo ir vartosenos įvairovės dermės, paliekant erdvės savitai raiškai, apimančiai ne bendrinės kalbos atmainas.

Apie vardyno kilmę ir rašybą pranešimą *Pietryčių Lietuvos vardyno kilmė ir autentiška rašyba* skaitė Lietuvių kalbos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas KAZIMIERAS GARŠVA. Pranešime kalbėta apie Vilniaus, Šalčininkų rajonų gyvenamųjų vietų vardų, vandenvardžių kilmę (dauguma vardyno lietuviškos kilmės) ir asmenvardžių rašymą.

Pirmojo posėdžio antroji dalis skirta kalbos pokyčiams įvairiose visuomenės gyvenimo srityse aptarti. Du pranešimai skirti reklamos kalbai.

Vilniaus universiteto profesorė REGINA KOŽENIAUSKIENĖ pranešime *Figūriškas atnaujintosios frazeologijos žaismas žiniasklaidoje* atkreipė dėmesį į atnaujintąją frazeologiją, kuri rodo ypatingą lietuvių kalbos stilistinę gyvastingumą. Pranešime nauju žvilgsniu pasižiūrėta į perkurtą frazeologiją: ji aprašoma ir analizuojama kartu su ja einančiomis sintaksinėmis struktūrinėmis figūromis. Apibendrinta, kad autoriai figūrišku žaismu žūtbūt stengiasi prikaustyti adresato dėmesį.

Pranešimą *Intertekstualumas reklamoje* skaitė Vilniaus universiteto docentė IRENA SMETONIENĖ. Jame aptarta intertekstualumo sąvoka ir jos požymiai. Pranešėja kalbėjo, kaip įvairios intertekstualumo rūšys padeda reklamos kūrėjui išryškinti reklamuojamo daikto ypatybes, sudominti arba suintriguoti potencialų pirkėją ir pastūmėti jį įsigyti prekę. Pranešimą kalbininkė iliustravo gausiais pavyzdžiais iš reklamos.

Kiti du pranešimai buvo apie kalbos pokyčius žiniasklaidoje. Mykolo Romerio universiteto lektorė RASA DOBRŽINSKIENĖ skaitė pranešimą *Polycijos pareigūno įvaizdis Lietuvos žiniasklaidoje*. Pranešimu siekta parodyti, kokios konotacijos – teigiamos ar neigiamos – pranešimai apie policijos pareigūnus vyrauja žiniasklaidoje. Pranešėją tyrimo imtis paskatino girdima

nuomonė, kad žiniasklaida turi įtakos prastiems policijos reitingams, kad apie policijos pareigūnus skelbiama tik neigiama informacija. Surinkta medžiaga parodė, kad teigiamos ir neigiamos konotacijos pasakymų esant apylygiai.

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto magistrantė INGA NANARTONYTĖ pranešime *Leksikos aktualizacijos būdai žurnaluose paaugliams* apibūdino pagrindinius leksikos aktualizacijos būdus paaugliams skirtose publicistikoje. Pabrėžta, kad žurnaluose paaugliams, ypač žurnale berniukams, siekiant pragmatinių tikslų (patikti ir įtikinti skaitytojams) ar kuriant tam tikrus vaidmenis nyksta riba tarp publicistinio ir šnekamojo stiliaus. Pranešėjos nuomone, žurnalų paaugliams autoriai turėtų ne sekti jaunuolių kalbos maniera, o rodyti skaitytojams vaizdingos, norminės kalbos vartosenos pavyzdį.

Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja RITA MILIŪNAITĖ pranešime *Naujieji kontaminaciniai dariniai dabartinėje vartosenoje*, remdamasi *Naujažodžių duomenyno* kartoteka, nagrinėjo šių darinių atsiradimo priežastis, šaltinius ir sandaros ypatumus. Kalbininkė teigė, kad didžioji dalis tokių darinių ateina kaip skoliniai, ypač iš anglų kalbos, kiti kontaminaciniai dariniai išverčiami iš kitų kalbų padėmeniui ir savi – tie, kuriuos kontekstas liudija sukurtus lietuvių kalboje (pastarųjų aptikta mažiausiai). Pranešėja pabrėžė, kad apie vartosenoje padažnėjusius kontaminacinius darinius yra prasmės kalbėti, kad būtų atnaujinta ir jų samprata, ir mokslinėje bei mokomojoje literatūroje funkcionuojančių šios rūšies naujažodžių pavyzdžių fondas.

Antrojo posėdžio pirmoji dalis skirta leksikai, jos vartosenai, naujovėms. Liepojos universiteto docentė DZINTRA ŠULCĖ pranešime *Tarptautinių žodžių vartojimo aktualijos* aptarė tarptautinių žodžių prisitaikymo kurioje nors kalboje principus, pristatė Latvijoje išleistus tarptautinių žodžių žodynus, institucijas, sprendžiančias tarptautinių žodžių adaptavimo klausimus. Pranešėja lygino tarptautinių žodžių adaptavimą latvių ir lietuvių kalbose. Pastebėta, kad lietuviai su didžiąja tarptautinių žodžių dalimi susitvarkė sėkmingiau ir juos visiškai pritaikė pagal lietuvių kalbos gramatinę sistemą.

Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja RASUOLĖ VLADARSKIENĖ pranešime *Administracinės kalbos leksikos naujovės* kalbėjo apie kalbos kitimo priežastis, pristatė lengviausiai kintantį kalbos sluoksnį – leksiką. Kalbėta apie administracinės kalbos leksikos naujoves, atskiros jų grupės išsamiai aptartos iliustruojant vartosenos pavyzdžiais. Pranešėja apibendrino, kad naujovių atsiradimo priežastis – verčiant Europos Sąjungos

dokumentus kylantis poreikis įvardyti naujus daiktus, vietas, sąvokas, ribojamas pastangų kuo tiksliau pažodžiui perteikti originalo kalbos raišką.

Apie Europos Sąjungos dokumentų vertimą iš prancūzų į lietuvių kalbą pranešimą *Europos Sąjungos dokumentų leksinių analitinių konstrukcijų vertimas iš prancūzų kalbos į lietuvių kalbą* skaitė Kauno technologijos universiteto profesorė AURELIJA LEONAVIČIENĖ ir Vilniaus universiteto Prancūzų filologijos bakalauro studijų studentė DALIA LIEPUONIŪTĖ. Pranešime nagrinėtas vienas administracinio stiliaus žanras – teismų išvados prancūzų ir lietuvių kalba. Pranešėjos pabrėžė, kad nagrinėjamos temos aktualumą lėmė itin dažnos vertimo iš analitinių kalbų (anglų, prancūzų ir kt.) į sintetinę lietuvių kalbą tekstų klaidos, gimtosios kalbos sistemos ypatybių, normos ir stilistinės vartosenos nepaisymas.

Du pranešimai skirti *Bendrinės lietuvių kalbos žodynui*.

Lietuvių kalbos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja DAIVA MURMULAITYTĖ skaitė pranešimą *Piniginių vienetų pavadinimų semantika*. Pranešime pristatyta piniginių vienetų pavadinimų leksinė semantinė grupė, aptartas šios semantinės grupės apibrėžčių formulavimas įvairių kalbų žodynuose. Remiantis įvairių kalbų žodynų medžiaga pranešėja darė prielaidą, kad piniginių vienetų pavadinimai turi tris reikšmes (ar tris reikšmės atspalvius): tam tikros šalies piniginis vienetas; šis vienetas vertės požiūriu, lyginant jį su kitais piniginių vienetais (tik vienaskaitinė vartoseną); jo vertės piniginis ženklas (banknotas ir (ar) moneta). Pranešėja pateikė galimą piniginio vieneto pavadinimo straipsnį *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*.

Bendrinės lietuvių kalbos žodyno tema antrą pranešimą *Piniginių vienetų pavadinimai* „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“ skaitė Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotoja AURELIJA TAMULIONIENĖ. Pranešime nagrinėta, su kokiomis problemomis susidurta aprašant piniginių vienetų pavadinimus *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*, pateikti galimi piniginių vienetų pavadinimų atrankos kriterijai, aptartas kai kurių piniginių pavadinimų formų variavimas, parodyti nesunorminti atvejai.

Antrojo posėdžio antroji dalis skirta kalbos reiškinių vertinimo ir sintaksės klausimams. Pranešimą *Kalbos reiškinių vertinimo laipsniai: ties (ne) normos riba* skaitė Lietuvos edukologijos universiteto docentė LINA MURINIENĖ. Pranešime naujai keliami kalbos reiškinių taisyklingumo vertinimo laipsnių problema. Pranešėja pabrėžė, kad esminis klausimas, dažnai kylantis kalbos vartotojams ir kalbos praktikams, yra toks: kurie iš minėtojo ketverto vertinimo laipsnių neginčijamai laikytini bendrinės kalbos

klaidomis? Daugiausia dėmesio pranešime skiriama prieštaringiausiajam ant-
rajam kalbos reiškinių taisyklingumo vertinimo laipsniui – vengtinam var-
toti kalbos reiškiniui.

Apie teisės dokumentų sintaksę pranešimą *Teisės dokumentų sintaksės
bruožai* skaitė Mykolo Romerio universiteto lektorė LAIMA PEČKUVIENĖ
ir Šiaulių universiteto profesorė GIEDRĖ ČEPAITIENĖ. Pranešime apžvelg-
tos teisės kalbai būdingos linksnių, prielinksnių, polinksnių konstrukcijos,
sakinio dalių jungimo atvejai bendrinės kalbos normos atžvilgiu. Teiginiai
ilustruoti pavyzdžiais iš Lietuvos Respublikos kodeksų, jų komentarų bei
Aukščiausiojo Teismo internetinio leidinio *Teismų praktika* tekstų.

Paskutinį konferencijos pranešimą *Dėl kai kurių sintaksės reiškinių nor-
minamojo vertinimo ir pateikties* skaitė Lietuvos edukologijos universiteto
docentas VIDAS VALSKYS. Jis pristatė Lietuvos edukologijos universiteto
Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros nuo 2012 metų vykdomą
Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą projektą „Lietuvių kal-
bos sintaksės normų ir rekomendacijų santykio su dabartine vartoseną ty-
rimas“. Pranešime aptarti keli sintaksės reiškiniai, dėl kurių kodifikacinio
vertinimo pranešėjas kiek abejoja ir kviečia diskutuoti. Kalbėta apie pa-
sakymo *tikėti į ką* dabartinę vartoseną ir norminį vertinimą, taip pat vengti-
ną vietininką daikto požymiui reikšti. Pranešėjas teigė, kad dabartinėje
vartosenoje pasakymai su vietininku gana gausūs ir produktyvūs, todėl
kviečia svarstyti, ar aptariamoms konstrukcijoms iš tiesų vengtinos.

Baigiamąjį žodį tarė JONAS KLIMAVIČIUS. Kalbininkas apibendrino
pranešimus ir pasidžiaugė, kad konferencijos tradicija tęsiasi ir šiais metais
ji sulaukė tiek daug klausytojų ir pranešėjų.

Tezes, informaciją apie šią ir jau vykusias Jono Jablonskio konferencijas
galima rasti Lietuvių kalbos instituto interneto svetainėje www.lki.lt.

Gauta 2013 12 16

AURELIJA TAMULIONIENĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
a.tamulioniene@lki.lt